

julle stignett under flydda tider. MINDRE JULLE  
 Då nu vi slutade på sträddorernas arbete i hemmen till jul  
 som sed var under våra förfäders tid, så skulle vi öwargå till  
shamshwarearbetet som också skulle företagas till jul, och under alla  
 förhållanden uti varje bandhem alldeles lika som sträddorarne,  
 ty var och en uti familjen som var födda i det här skulle ha  
 sin shodon till jul så väl som heläddor, och icke alldeles nya.  
 På itmenstone reparerade eller uti värsta fall ett par, and-  
 ra gamla större shor eller brömsstipplar vända om och om-  
 färmade till de smärre fötterna, även reparerades de allra  
 sämste shodonen upp till provisoriskt för att beståhålla  
 till de fattiga till den stora högtiden så att även dessa fick  
 något att glädja sig öwar till julen, om icke alldeles nytt  
 så ändå något så när uti gatt skick, villhett de fattiga  
 på den tiden var pyäntligt och samma öwar och stant till  
 glada och väl belätna öwar den gåva som utdelades utav  
 en gälsam hand, man hade icke gahanderätt på den tiden  
 att på vad man önsade utan till att arbeta, såsom fallit  
 är uti våra tider, men man knappades på gälp utan däm som-

var bättre lottade, villhett man också blev till goda sidan utav,  
under den gamla goda tiden, villhett vi uti fastställningen här  
skall beläsa för våra. Läsare som bär taga våra förfäders tid  
uti närmare skärskådning om deras tragna arbete och slit vid  
den svårsta tiden,

ja nu var det fråga om att den stora jubeltiden var i anta-  
gan de, då storstugan var full upptagen av handtvärkare, näme-  
ligen skräddare för att bereda kläder såväl till kvinnor  
som män, ty några sk. sammanskrifans icke till på den  
tiden det här är fråga om, vi gör här åter den gamla goda  
tidens sedar och blev beland våra känsamma förfäders som vil-  
le fira denna stora högtid värdigt efter sina förfäders sed-  
vanliga metod, under tiden skräddare och skänkmare arbetar-  
de med hägrus uti storstugan, arbetade ett par träskama-  
hare uti i vedboden med att tillvåra träskor, ty alla skulle  
ha nytt tillguf, om det blott skulle stanna vid ett par  
nya träskor och en blå eller svart värmesplädnad. Det s-  
alla som var under talv är fick endast träskor, och de minste

bornen endast svinhärsackar till fatplagg, ja någott nytt skulle  
dät i varje fall vara, och all var glad äro sin gäba då hus-  
fadern och husmodern gäbo omhög och utdelade sina gävor till  
var och på yulaftans morgon, till husets alla medlemmar små och  
stora, unga och gamla, ingen undantagen alla fick vad som pas-  
sade för dem från den minste och till den störste.

under dessa två veckor före yul hade man mycket arbete till att  
värkställa såväl utom som inom hus, alla apelsin, föra fram  
och medlemmar var uti full värksamhet värtan degnett runt  
den stora yulälbruggen var uti full gång, man skulle slach-  
ta ett nötkreatur och ett svin, utom yulgrisen som man spä-  
rade på till dagen före yulaftan ty den skulle stemas eller  
kokas alldeles färdig till yulbordet, de övriga slachten må-  
ste värkställas i god tid för att hinna med att bered de män-  
ga maträtter som fördrades på ett ordäntligt yulbord under  
våra föräldras tid, varför kvinnorna hade ett dreygt ar-  
bete med hushållsbestyr till den stora yulhögtiden. då allt  
skulle vara undantöfadt till yulaftans morgon förde sitt inträde

Samtidigt med annatt arbeta i yllstahett hade man att styra  
 med det uphållna behändigt utav de många brödsortar som  
 skulle finnas uti varje väl ordnat bondhem, samt de stora  
 lagar som tillvårades utav sådant, ja si julebrödet på vin-  
 nen lagras, så då räcker de varfadan dagar, för si tryta där på  
 vinnen min, där träna sig fattesammen in, för si då brödet  
 rädda böa te varfadan komma, i si då sätta man i kasarna  
 på hie gamla i ana, dätta, var våra förfädas ordspråk  
 om yllbrödet, som skulle tillvåras så pass mycket utav  
 att det grundligt räcker till, till värfudagen, samt sitt in-  
 träd och var öfvergången, maktända våra kära funderar  
 på hur man kunde föo vara det så lång tid för den si-  
 ka mannen som förfädarna kallade det så mögel bör-  
 yade att angripa brödet, ja var ett blir! lägg missammardag  
 i lyörklay i brödet ditt, så bli en såhet den sihe man blivit,  
 det vill med andra ord säga, män samlade dag midjommars-  
 natten den lagrade man till yllbeshett skulle väkställas

man gick ut efter midnatt och tog med sig ett knippel med  
med något så när rena linneträvar som man samlade upp  
daggen uti det våta gräset vid hemmanstev tvättade man och  
vred ut daggen och belandade den med björnbrävar som man  
redan hade inbjörgad från sommaren på våren. Detta sam-  
mansattes med bryggjäst och något mjöl som man sedan  
färvade uti ett väl tillslutet lemsur som fick vara öppen  
till man skulle ordna med ullerödet, till varje bak tog  
man ett par matskedar till den vanliga surleken och  
lade i mjölet, detta gjorde att brödet höll sig friskt  
och mjukt under denna långa tiden, man bakade alltid  
fyra sorters bröd till jul, utom en del småbröd som gar-  
des uti olika tillsättningar och figurer, det var det vanli-  
ga s.k. kranbröd vilket man tillvårade mest utav,  
så var det s.k. slagbröd som var utav bästet mjöl och  
tillätt med s.k. storkål till uppläsning samt med bryggjäst  
till jämedel och den vanliga midsummar daggen till skotts-  
medel mot den rike mannen,

så kom då tredje sorten som man kallade lempor eller väst-  
bröd som var tillagadt av träsortas myöl nämligen fint och  
groft lika delar av varje, det tillattes med växt & björkslawa  
samt vatten lika delar av varje som komades samman  
med hamyaruti och då vanliga surdegen med midhammardeg.  
Lätta bröd var det bästa utav de respäktiva sortar och  
intag då mäkt framskutna platsen för gulbrödet och även  
bland förningarna man hade mäd sig till de stora gul-  
malasen då man blev hartiljudna till sina grannar och  
släktingar, då fjärde brödsort man tillvårade för  
gulhögtholen var det s k. sishitebrödet som bestod utav  
rent finsishtatt rågmyöl som upplästes med myölk och de  
vanliga ingräddningsarna samt sirapp, detta bröd fäve-  
kom icke vid hushållen utan endast vid större hög-  
tidar, och då något större malas skulle löpa av stapels  
len såsom vid bröllop o d, varför man alltid benäm-  
de det för brödsbrä, äventuellt högtissbrö.

dät sista bröd som behades till julen var s.k. fattigbrödet  
man behade ett par ordentliga baka med sådant bröd, små  
bullar på två i tre maskar. Starleken på dessa ballar bestod  
helt uti husmodarns goda hjärta och sinne för de fattiga  
den tredje dagen före jul var dät dän allmänna s.k. tiggare  
dagen, då vår husmodern upptagen från morgon till hona  
kvällen för att utdela dessa ballar samt med några andra  
godisar till di bäst brända av de många tiggare som var  
en jämn ström utav hela dagen utav gamla golebar och  
härningar samt barn i alla åldrar mellan fyra och femtan  
till och med arton år, dätta var en påtaglig sed under  
dän gamla goda tiden, och var tillåtet för tiggare till  
att gå omkring och skaffa sig sitt uppehälle till sina fat-  
tiga hemmarvande övar dät häftigtliga finansdett under  
dän långa julhelgen som på dän tiden avhölls till knut-  
dagen var övar, ty dät utfördes icke några andra arbeten än

de mäst nödtvångna sysslarna med dyren och huskallet,  
och under därna tid måste dän arbetande befolkningen ställa  
sig så att de hade något underhåll till sina fammeligen, vill-  
kett hädse icke fattades på de allra fläste ställen uti de sm  
högarna, hade man många barn i stugan, så hade man också  
mycket mat till yuben ty alla deltog med sina tiggparas  
och dra till staden uti dän fattiga fammeligen, som man ha-  
de att taska de goda och giv milda handgammarna fäse,  
dät var yubel även uti dän fattiga och låga högan, ja  
mängengång mer än uti palatsen, därfär att de rika  
var vanda vid högtidligheter, män dän som bodde uti  
högga och yorhula hade dän glädyen endast vid större hög-  
tider och under alla förhållanden vi dän stora jubel-  
tiden tack vare våra godhjärtade förfäder som alltid  
omhållade de fattiga som begagnade sanning och rättvisa  
samt med ett troget arbete, samt med åktning och till-  
givenhet för sina arbetsgivare, och ävare spände icke uti  
sin fattiga ställning, ja man håll sig efter sin blatt, män



Präst och Klockare kommar någon utav dagarna före jul för att uppsamla sina födoingar till jul efter församlingens ordning, dät var prästtjänsten som skulle utbetalas i natura på detta sätt efter hemmastälets storlek, dät var ett vitta bröppar såd råg eller havr, en eller två markar smör en ost, två ä tre töläcker, ett eller en halv mark ull, någon bit fläsk eller kött, samt några hemmastäpta talijner, prästen hörde alltid omhvaring uti sin församling några dagar före jul för att insamla dessa sina rättigheter som ingick uti hans länepåhållande under den tiden samma förhållande var dät med klockaren som hade endast tre hundra dalar enbart för klockarebefattningen för året samt med län julkost som var honom beviljad honom på samma sätt som prästens födoingar klockaren ärade och så omhvaring i församlingen under julveckan och tog upp sina födoingar med län skilnaden att församlingshandarna skulle spetsa klockaren, män prästen skulle bestå sig med spets på egen hand.

Dödgrävaren, och Kyrkväktaren och deras förfärdingar.

Under samma tid före jul hade man kyrkväktaren och dödgrävaren att vänta, män datta gick på frivillighetens väg, män dät var en red från de fånra förfärdarnas tid och på dän grund gick däm fasttätta på samma sätt, kyrkväktaren drog omkring med en kôr och samlade uti vad han utav de goda bandhustrurna kunde få med matvaror utav skilda slag, var husbanden själva till ständess bad kyrkväktaren om att få ett hvarter brännvin, för dät ändå mädeltt hade han med sig en trähagge till att ävartappa dät staska uti, på dätta sätt skaffa kyrkväktaren sig både mat och brännvin på frivillighetens väg till dän stora julhögtiden, på samma sätt betedde dödgrävaren bland sina församlingslekar, han hade endast betalt för varje grav han gjorde dät varierade mellan tolv shilling och fyra dalars allt efter storleken, han skulle också vara bejälplig till att skatta igän graven villhet han fick extra betalt för, ty dät var ju deras egen ptick på dän tiden.

Så var den efterlängtnade julafton inne då man skulle lägga sista hand vid det mysheta och omsorgsfulla jultöbätt, då alla människor skulle hålla sig vid sina egna hem, och med alla församlingens medlemmar ordna med julkäddett, julkäddett, och julkädder, män denna dag var det bättermannens dag då han skulle hamna och taga upp sin julkädd vilkett han äftur gammal sed kronans pälld hade fått rätt till alldeles på själva julaftonsdagen, hans naturförmånor som bestod uti di-värse krus, kon ädenhetar såsom vissa mackor fläsk eller kött, en mask smär, två talupper, en brödkärra, och några styck smälteröd, samt en Colaba och en halv mask ull samt en kappe rög och en kappe harn samt en hanna julköd uti sin anhängare, var husbonden vid gott humör så han de på sig ett kvarter brännvin, det ingisk icke uti bättermannens påvelägar som bestämt var uti hänglig färdordning såsom de ädliga naturförmånor, män dötta till köll gratist och myshett mer till av godhet om han var vntig.

på färjädarnas tid var båtsmannen den ende främ-  
mände pörsen man hade till besök på yubftan, ty  
dät var förenatt med en övrmänsklig skandal att  
gå till sina grannar på dän dagen. Kände dätta uti  
oandvishliga fall var dät ju ickes tilligt män man gick  
dä alldrig in utan stannade utanför till någon lutan  
stugans innervägare visade sig så att man kom  
it att utvätta sitt ärende, män dätta togs icke emot  
utanför stugan man måste kamma in i stugan och  
säga vad man hade till ärende, dä blev dät ett  
tugande brusande och ursäkande från ämse håll  
ut dän främmande för att han kom och störde hus-  
friden på dänna dag dä alla skulle hålla sig inom  
egna väggar och icke avsa sina mädmänskliga på  
en sådan stor dag som yubftan och färbesedelsen  
till dän stora och fridfulla yubtären.

de hemmaranand.

MINDRE TILFÖRLITLIGT

dä man mäd många om och män till slut handfäp  
in där besökande uti stugan, båkade husmodern och  
husbonden att ursäkta sig och beklaga att man ännu  
hade låt så roskigt och tillstökall i stugan innan man  
ställt i ordning med yllebardett, o.s.v. m.m. under tiden  
stod där främmande vid dörran och tammade på sin  
mäss, och undanbad sig all uppmärksamhet och ä-  
ter frambar sina ursäkter, samt frambar en massa  
skynstamma nod som blingade grant uti husbond-  
falkets öron. så blev man väderligtvis beuden på  
förlägnig med vasshanda mat och diskrarar som  
man lätade vägra att taga emot och åter gjorde si-  
na ursäkter medan man ännu stod vid dörran, till  
man äntligen fick ta och föra fram där främmande  
till bardett, som då beudades till att i rikligt mått  
ta för sig av de frak satta rättarna, medan husmoder

ovisshade sig för den osäkra ställning som ännu så  
där tidigt på dagen var rådande uti stugan för än man  
sick yllkardett fölt viggatt beakningen övarstämada, yll-  
kallmen i sängarna, galluett sopatt och besträtt menstint  
kasmatt och försigt grannis osv. alla sådana ovissheter  
framkallade för den främmande besökaren som besvarade  
allt dätta med sina egna ovissheter för sitt skändliga  
företag, till att vara tvungad att att besöka och göra in-  
träng uti främmande hus kjust på själva yllkatten då alla  
människor borde på vara i fred och inte bli störda uti  
sin allvarliga stämning till den redan inträdda hägen  
ty våra förfäder hade dät så för sig att då någon  
främmande kom till däm på yllkatten om dät var  
tidigt eller sen på dagen fick man inte lemna platsen  
videl mindre än att skinte bliwa trakterad på bästa  
sätt, man sade att man inte skulle gå ut med yllen,

dät våhades för stor otus för hushanden och husmodern  
om man inte byddde på vad man hade tillgång på, dät  
hade till uppgift att fattigdammen skulle göra sig gällande  
inom församlingen för närhållande in, dät hade också till  
uppgift att gårdstamten tog afsked från gården om man  
icke bevisade de förhållande som fram ydlafter vänlig-  
het och frihetighet, då tog han ett afsked från ett sådant  
snällt och egenöthigt husbandedal, och gav sig i väg till  
någon annan plats, dät hade också till uppgift i tron på  
allmaktens kraft och väsen, att om man icke var god-  
hyärtad ättmenstone vid kristi högtid, som man skulle  
dät, skulle man inte få uppleva den stora högtäva-  
de julglädjen, man skulle måhända få leva lemda  
därna Världen inom nästa års slut om man var på för  
behållsen med förplägning just vid detta tillfälle då prä-  
saren kom till värden, och skänkte människorna allt gott.

då nu alla yttre smärleten utomhus var avslutade fram  
 på eftermiddagen tog man i ta med det, det redovantiga fär-  
 arbetet för gulbadet som alla farmely medfemman  
 skulle undergå från då till till och med den andra yngre  
 mannen badade alltid först med kvinnornas tillgång  
 som hade då uppgiften att tvätta männen i de platser  
 på kroppen man inte själv kom åt, då man hade fått  
 sitt bad från det samma vattentårn ur det stora byn-  
 huset som var placerat jämte vräppisen nere vid dö-  
 ren, lade man sig uti gulhalmen som var inburen uti  
 storstugan på galvett tills alla hade fått sitt gulbad  
 kvinnorna badade sist, då alla var färdiga skulle  
 man hoppas med att kläda sig, då som först var  
 färdig klädd skulle tända alla ysen i stugan med sam-  
 ma som han hade rätt till då första ylsupen, då som sist  
 var färdig blev gulbok och fick heta så hela gulhågen,



när nu beredd var värdestätt lämpade man ut dät be-  
gagnade badvattnett samt med braset. där inbörne yll  
kalmen placerades på sina platser uti de väggfasta sängar-  
na som efter gammal metod pyntades med de bästa säng-  
klädar som husmodern hade att ge på, ty så sent som  
möjligt skulle dät vara vid julhögtiden. gottvett so-  
des. och dät nybakade granbiset ströddes på övra gol-  
vett uti sådan riklig mängd att de gamla färsliga  
tillhyarna syntes icke under dät färska riset. så tog man  
itän med att göra dät vördiga och rikliga julbordet i  
ordning. med alla de maträtter som stod husmodern  
till buds att framskaffa från dät mesta till dät stör-  
sta, från dät mäst lättra och färräma till dät allra  
ärbärligaste uti matväg ingenting fick fattas på julbor-  
det där julgäsen hade fått sin plats mitt på bordet  
om inte där fanns, så åt menstane svinhuvudet med äppel-  
mannen.

dät var dät sitta man gjorde på julafton, att dubba upp  
långbordett med de otäligt många maträtter, samt far  
tena hanna mäd dät stora yllälet och dät prächtige  
bestruket med ett stap brännvin uti ställt framför fräs  
plats, nu skulle man som först intage en extra värtid  
som man kallade julmädgan, efter som man icke fått  
någon medag ex källar någon påstänning på hela dagen  
allt ifrån morgonen, för si dät var en sed och en sä  
gen man hade, ja si julaftens da, ska man int när  
mädga ha, man ska bli salten dän da, satt man kon  
ayta hela hälsan sin brae, dätta var förberedelsen till  
julanattvar som man kallade aftonvarden då man  
skulle aväta julgröten och slå sina nem för dän, samt  
skära asten och julpastraham som även rimrades för  
alla skulle på ett eller par natt sätt avgiva åtmensta  
ne ett nem hur ansett dät kunde bli, dän som var  
bäst till att tolka de flästa och bästa nemmen, skulle  
ha de flästa julreparna, och även en extra prisant.

man hade där seden att sådant såv man dukade upp jul-  
bordet på julaften skulle då stå uppdukadt hela julhätgen  
till konstången, så fort man åt undan flöskadet fram mer  
utav samma sortar, kom då någon främmande in på  
bänkstälлена under hätgen så skulle där sitta till bords  
och äta och supa allt vad man orkade, ty man fick  
icke gå ut med julen sade man, och på den härav hade  
man mycket svår ärende till bondhona under julhät-  
gen, och under alla förhållanden var då di fattiga  
som kom uti något ärende under den tiden ty man  
viste att man fick sig ett präktigt mål mat och därtill  
brännvin och julöl, ja många var då som gick från gård  
till gård, och inte tog sig för någon annan ting under  
hela hätgen för att på traktering på alla bondgär-  
darna dag efter dag, och i synnerhet unga spolingar  
som under vanliga förhållanden icke gick med tiggars-  
staven, men julhätgen var ett lämpligt tillfälle för då  
att få mat och brännvin gratis, efter den tidens sed,

de p<sup>er</sup>soner som var spålskrivna m<sup>ed</sup> sina bes<sup>ö</sup>ker un-  
der julk<sup>ä</sup>lyen, s<sup>å</sup> var d<sup>ä</sup>t de vanliga g<sup>ä</sup>rdsp<sup>ri</sup>are s<sup>å</sup>, b<sup>ö</sup>-  
nen s<sup>å</sup> som alltid brukligt var under f<sup>ä</sup>r<sup>ä</sup>darnas tid  
d<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup> gamla g<sup>ö</sup>bb<sup>er</sup> och h<sup>ä</sup>rringar g<sup>ä</sup>ll<sup>er</sup> under julk<sup>ä</sup>lyen.  
fr<sup>ä</sup>n l<sup>ä</sup> till l<sup>ä</sup> d<sup>ä</sup>r som f<sup>ä</sup>rd<sup>er</sup> n<sup>ä</sup>gra g<sup>ä</sup>ttasv<sup>ä</sup>na g<sup>ö</sup>ttar  
eller f<sup>ä</sup>ll<sup>er</sup> och v<sup>ä</sup>lle v<sup>ä</sup>ra s<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup>na, all<sup>ä</sup>t<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup> hade d<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup>  
b<sup>ö</sup>nen f<sup>ä</sup>st<sup>ä</sup>m<sup>ä</sup>nn<sup>ä</sup>ar eller f<sup>ä</sup>st<sup>ä</sup>m<sup>ä</sup>r till h<sup>ä</sup>nd<sup>ä</sup>s s<sup>å</sup> m<sup>ä</sup>n-  
de p<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup> b<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup> f<sup>ä</sup>r d<sup>ä</sup>n s<sup>ä</sup>ne och f<sup>ä</sup>r d<sup>ä</sup>n and<sup>ä</sup>, julk<sup>ä</sup>lyen  
var en g<sup>ä</sup>nska l<sup>ä</sup>mplig tid f<sup>ä</sup>r d<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup> f<sup>ä</sup>ri<sup>ä</sup>re t<sup>ä</sup> d<sup>ä</sup> v<sup>ä</sup>ste  
m<sup>ä</sup>n att m<sup>ä</sup>n tr<sup>ä</sup>ff<sup>ä</sup>de o<sup>g</sup>gl<sup>ä</sup>mm<sup>ä</sup>ra h<sup>ä</sup>m<sup>ä</sup>n i g<sup>ä</sup>rd<sup>ä</sup>-  
na, s<sup>å</sup> f<sup>ä</sup>ll<sup>er</sup> d<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup> m<sup>ä</sup>n<sup>ä</sup>sk<sup>ä</sup>er s<sup>ä</sup>mtidigt m<sup>ä</sup> l<sup>ä</sup>ra t<sup>ä</sup> alla  
tr<sup>ä</sup>dde p<sup>ä</sup> d<sup>ä</sup>m, och b<sup>ä</sup>rs<sup>ä</sup>de f<sup>ä</sup>r d<sup>ä</sup>m <sup>ä</sup>var m<sup>ä</sup>tt<sup>ä</sup>n d<sup>ä</sup>s<sup>ä</sup> f<sup>ä</sup>r  
att m<sup>ä</sup>n tr<sup>ä</sup>dde s<sup>ä</sup>g h<sup>ä</sup>nn<sup>ä</sup> f<sup>ä</sup> en n<sup>ä</sup>st och f<sup>ä</sup>rn<sup>ä</sup>m h<sup>ä</sup>vinna  
eller f<sup>ä</sup>ll<sup>er</sup> en p<sup>ä</sup>ch<sup>ä</sup>tig m<sup>ä</sup>n j<sup>ä</sup>nom d<sup>ä</sup>ss<sup>å</sup> o<sup>g</sup>l<sup>ä</sup>nd<sup>ä</sup>, ja  
m<sup>ä</sup>nga g<sup>ä</sup>ng<sup>ä</sup>ar h<sup>ä</sup>nde d<sup>ä</sup>t l<sup>ä</sup>sh<sup>ä</sup>s m<sup>ä</sup> h<sup>ä</sup>tt<sup>ä</sup> l<sup>ä</sup>ra, t<sup>ä</sup> d<sup>ä</sup>t  
var ju t<sup>ä</sup>ll<sup>ä</sup> s<sup>ä</sup>d att de all<sup>ä</sup>ra fl<sup>ä</sup>sta g<sup>ä</sup>ft<sup>ä</sup>rm<sup>ä</sup>l f<sup>ä</sup>r m<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup>de  
p<sup>ä</sup> fl<sup>ä</sup>tt<sup>ä</sup> s<sup>ä</sup>tt under v<sup>ä</sup>ra f<sup>ä</sup>r<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup>rs tid, v<sup>ä</sup>ll<sup>ä</sup> h<sup>ä</sup>tt<sup>ä</sup> h<sup>ä</sup>nde v<sup>ä</sup>  
till g<sup>ä</sup>gn fr<sup>ä</sup>n <sup>ä</sup>ms<sup>ä</sup> h<sup>ä</sup>ll, och b<sup>ä</sup>ne m<sup>ä</sup>nn<sup>ä</sup>en m<sup>ä</sup>d<sup>ä</sup>de s<sup>ä</sup>mtidigt